

**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

Anuradha Roy

Toate
viețile
pe care nu
le-am trăit

Traducere din engleză și note de
CRISTINA NICOLAE

HUMANITAS
fiction

*Pentru mama mea, Sheela Roy,
și pentru Sheila Dhar (1929–2001)*

„Este o carte a memoriei,
iar memoria își spune propria poveste.“

Tobias Wolff, *Viața acestui băiat*

„Tagore este fascinat... Multe lucruri ce s-au pierdut
în India de acum par a se fi păstrat în Bali.“

Walter Spies, 21 septembrie 1927

În copilărie, toți mă știau drept băiatul a cărui mamă fugise cu un englez. Bărbatul era, de fapt, neamț, dar în orașelele din India de atunci, toți străinii albi erau considerați britanici. Lipsa asta de interes pentru acuratețe îl irita pe eruditul meu tată, chiar și în situația lui disperată de soț care-și pierduse nevasta în fața altui bărbat.

Ziua în care a plecat mama a fost la fel ca oricare alta. O dimineață obișnuită, din timpul musonului. Aveam nouă ani și eram elev la Școala St. Joseph, nu departe de casa noastră, la doar cincisprezece minute de mers cu bicicleta. Bicicleta mea era încă puțin prea mare pentru mine. Purtam uniformă: cămașă albă, pantaloni scurți albaștri și pantofi de un negru strălucitor dimineața, ce ajungea un soi de maro prăfuit până la amiază. Părul lins era tăiat drept deasupra sprâncenelor și dimineața îmi stătea ca o bască umedă lipită de cap. Mama era cea care obișnuia să mă tundă, așezându-mă pe un scaun în curtea interioară de lângă bucătărie, și în jumătatea de oră cât dura tunsul, singurele cuvinte rostite erau variațiuni pe tema „Cât mai durează?” și „Nu te mai mișca.”

În fiecare dimineață, mă jucam cu soneria bicicletei până ce ieșea mama, cu sariul de noapte mototolit, părul zburlit și fața umflată de somn. Venea și se sprijinea moale de unul dintre stâlpii albi ai verandei de parcă ar fi vrut să adoarmă la loc, așa, în picioare. Se trezea târziu și vara, și iarna. Zăbovea în pat cât

de mult putea, strângându-și la piept perna. Banno Didi, *ayab*¹ a mea, mă trezea și mă pregătea pentru școală, iar eu, la rândul meu, o trezeam pe mama. Spunea că eram ceasul ei deșteptător.

Mamei nu-i păsa cum arată și totuși făcea impresie mereu, îmbrăcată elegant sau mânjită cu vopsea pe frunte. Când picta stând afară în soare, purta o pălărie de paie cu boruri largi și o panglică roșie în care-și prindea flori, pensule, pene, orice îi atrăgea atenția. Nici una dintre mamele prietenelor mele nu purta pălărie, nici nu se cățara în copaci, nici nu mergea cu bicicleta. Mama, da – făcea toate astea. În prima zi când a încercat să învețe singură să-și țină echilibrul pe bicicletă, nu s-a lăsat și a continuat, așa, clătinându-se, căzând, lingându-și sângele de pe julituri, luând-o de la capăt, iar și iar. Râdea în hohote, arătându-și toți dinții ca un lup, spunea tata. A intrat cu bicicleta în ghivecele aliniat în fața verandei de la intrare, părul ei lung s-a desfăcut, ochii îi scânteiau, iar sariul i s-a rupt la genunchi. Dar s-a ridicat și a fugit înapoi la bicicletă.

Nu-mi amintesc să fi fost ceva diferit la mama, să-mi fi părut schimbată în cele câteva ore de dinainte să fugă cu englezul care era, de fapt, neamț. În dimineața aceea, norii pântecoși și cenușii așteptau în rând, atât de jos, încât aproape-i atingeai. Când a ieșit din casă să mă conducă, mama a privit în sus, la cer, și a închis ochii țipând scurt, de parcă s-ar fi abătut asupra ei o ploaie grea.

— Tot plouă de aseară, a spus.

Copacii mari și bătrâni ce umbreau casa străluceau umed, iar când vântul le scutura crengile, o ploaie mărunță cădea de pe frunzele ude.

— Norii sunt atât de cenușii, o să fie o zi frumoasă. O să tot plouă și, când o să iasă soarele, o să fie un curcubeu de aici și până la gară.

Și-a șters fața cu un colț al sariului.

1. „Doică“, în special de origine indiană.

— Ar trebui să te grăbești, nu cumva să te uzi. Ți-ai pus o cămașă de schimb în geantă? Să nu stai la ore ud ciuciulete, că o să faci febră.

Eram pe punctul să plec, când mi-a spus:

— Așteaptă, lasă bicicleta aia și vino aici.

M-a îmbrățișat strâns și am stat așa un minut întreg, apoi m-a sărutat pe creștetul capului și pe frunte. M-am zbătut să scap, nu eram obișnuit cu efuziuni tandre din partea ei, mă făceau să mă simt ciudat și stânjenit. Însă un fior de bucurie m-a străbătut la atingerea ei și m-am îndepărtat pedalând, sperând să vadă cât de repede mergeam prin băltoace, involburând noroiul.

— Amintește-ți ce ți-am spus! a strigat după mine. Să nu întârzii.

— N-o să-ntârzii, am strigat eu. O să pedalez repede.

*

Făceam febră mare când eram copil și mă trezeam cu corpul fierbinte, conștient că cineva îmi turna cană după cană de apă rece pe capul tras pe spate, deasupra unei găleți. Dacă începeau convulsiile, tot ce-mi puteam aminti apoi era o mare sfârșeală, când pielea mi-era jilavă și o auzeam pe mama zicând:

— O să se facă bine, da? O să se facă bine?

Bunicul îmi spunea:

— Respiră adânc, și îmi pune stetoscopul pe piept.

Își apropia de mine capul cu păr alb ca neaua și se uita cu o lanternă în gura mea.

— Aaa? murmura el.

Prepara apoi niște poțiuni amare pe care le turna în sticle marcate cu linii și sigilate cu dop de plută. Era liniște în cameră. În timpul zilei, se vedeau umbre dansând peste tot în încăpere și nu o auzeam decât pe mama intrând și ieșind în grabă, șoapte neliniștite, sunetul vreunei sticle puse înapoi pe raft și al apei turnate în sticlă. Apoi mă cufundam din nou în întuneric.

În copilărie mi se spunea Mîșkin; în timp ce alte nume de băieți au dispărut într-o amintire îndepărtată, odată cu cei care

le purtau, acesta nu s-a pierdut și a devenit numele meu ade-
vărat. Bunicul mi l-a dat din cauza convulsiilor – asemeni epi-
lepticului prinț din romanul lui Dostoievski, prințul Mișkin
din *Idiotul*, așa mi-a spus Dada.¹

— Nu sunt idiot, am spus eu.

— Când vei citi *Idiotul*, îți vei dori să fi, mi-a răspuns.
Naivii sunt cei care ne dau măsura umanității.

Febra și crizele mele făceau ca rudelor să le fie milă de mine
și să ne sufoce cu sfaturi peste sfaturi care o înfuriau cumplit
pe mama. Odată, pe când urcam scările să ajung pe acoperiș,
un unchi care venise la noi în vizită din Karachi m-a lovit ușor
cu o riglă peste picioare și i-a spus tatei:

— Vezi cum îi tresare genunchiul? E semn sigur că are o boală
de oase – nu-i de mirare că băiatul e atât de firav. Știu eu un tip.
O să-ți dau adresa lui. Trimite medicamente în toată India.

Unchiul acesta avea un aer de atotștiutor pe care mama îl
detesta. Indiferent care era subiectul discuției, că era botanică
sau arhitectură, vorbea cu deplină autoritate. Niciodată nu era
doar un simplu stâlp, trebuia să fie doric sau corintic, iar dacă
treceam pe lângă biserica cea mare de la colțul cu Strada Bell
Metal, ne arăta *contraforturile suspendate*², și apoi dădea din cap
nemulțumit când priveam în sus, neînțelegând ce plutea în aer.
Mama l-a întrebat de unde știa că am oasele fragile și el i-a spus:

— Simplu. A fost cât pe-acți să am diploma de medic. Dar
cursurile erau prea plecticoase pentru mine.

S-a întors spre mine:

— Ia zi, ce cântărește mai mult – un kilogram de fier sau
unul de lână?

Puteam să-mi simt încordarea, eram sigur că era o întrebare-
capcană, dar, înainte să apuc să o întorc pe toate fețele, mi-a și
scăpat:

1. Dada – în hindi, cuvântul se referă la bunicul patern (sens cu
care a fost preluat aici); în estul Indiei, termenul se folosește și cu refe-
rire la un frate mai mare sau la un bărbat mai în vârstă.

2. În textul original – *flying buttresses*, de unde și jocul de cuvinte.

— De fier.

— Mai gândește-te, mi-a spus cu un rânjet. Mai gândește-te, băiatul meu. Un kilogram de materie grea cântărește tot atât cât un kilogram de materie ușoară.

M-a atins ușor pe cap cu rigla și a spus:

— Nu poți fi nevolnic în toate, nu-i așa? Dacă trupul ți-e slab, mintea trebuie întărită!

A spus că trebuie să mă concentrez să-mi dezvolt inteligența jucând șah.

— Alehin, Tarrasch, Capablanca! Toți niște minți geniale, în trupuri suferinde.

Habar n-aveam nici cine erau maeștrii aceia ai șahului, nici dacă aveau corpuri suferinde. N-am făcut decât să dau din cap și să caut o cale de scăpare, dar mama a avut grijă ca unchiul să nu mai vină să stea la noi.

„Mișkin are varicelă; băiatul lui Banno are pojar; *khansa-ma-ul*¹ pare să aibă holeră. Trebuie să avem grijă, nu se știe niciodată“, îi răspundea mama când el ne trimitea vreo scrisoare, anunțându-ne că vrea să vină în vizită. Se asigura mama că scuza era o boală contagioasă și de durată, iar dacă cineva spunea că e puțin probabil ca bolile infecțioase să se țină lanț când ai un doctor în familie, mama îi răspundea că adevărul e cu atât mai evident cu cât mai este mai falsă scuza.

Am crescut, iar accesele de febră și convulsiile s-au rărit. S-a dovedit a nu fi epilepsie. Nu am avut nici o recidivă câteva săptămâni la rând, apoi câteva luni, apoi un an întreg. După încă un an liniștit, bunicul a încetat să-mi mai bage termometre în gură la cel mai mic semn de oboseală, iar rudele au renunțat să ne mai sugereze câte vreun șarlatan care vindecase încă un văr de-al doilea cu poțiuni magice care trebuiau bătute în nopți cu lună nouă. După cel de-al treilea an, crizele au rămas doar o poveste din trecutul meu, chiar dacă ele fac parte din prezentul meu: boala mi-a distrus vederea. De la vârsta de șase ani, am fost

1. „Bucătar“ – în hindi, în original.

nevoit să port ochelari care, pe măsură ce treceau anii, aveau tot mai multe dioptrii. Fără ochelari, lumea devenea o pictură de genul celor pe care le copia mama din când în când: stropi de culoare peste alți stropi de culoare, conturând ceva ce aducea cu un lac pe care plutea o barcă sau cu niște nuferi într-un iaz.

Uneori îmi dau jos ochelarii ca să văd altfel decât văd ceilalți. Culorile și cuvintele se contopesc, sensurile se schimbă pe pagină. În depărtare, totul devine o ceață pastelată. Există un soi de relaxare în a nu vedea bine, ceva de care cei cu vederea bună nu vor avea parte niciodată.

*

De atunci au trecut cam șizeci de ani și am schimbat poate vreo treizeci perechi de ochelari. Suntem în anul 1992. Lucrurile din jurul casei s-au degradat într-atât încât îmi scot ochelarii mai des ca înainte, astfel încât mormanul de gunoi din fața porții să-mi pară o masă de culori vii, iar panoul din spațele mormanului să devină un dreptunghi neclar, albastru cu galben, semănând poate cu bungaloul ce se aflase acolo înainte ca apartamentele întunecoase să-l înlocuiască.

Singurul lucru care nu s-a schimbat este nerăbdarea cu care aștept poștașul. Zilele trecute, așteptarea mi-a fost răsplătită – am primit un pachet. Un plic voluminos cu protecție, expediat par avion, cu un timbru care-mi arată că a călătorit trei săptămâni, din Vancouver, Canada, până la mine. L-am pus pe comodă. Îl iau de acolo în fiecare dimineață, îl țin în palmă să-i simt greutatea, mă uit la cuțitul cu care o să-l deschid și apoi îl pun la loc. Știu că pachetul are legătură cu mama și ezit să-l deschid. Dacă nu e nimic important în el?

Sau din contră?

A doua zi după ce l-am primit, m-am trezit dimineața în lătratul la unison al câinilor mei – naiba știe la ce lătrau –, și în clipa aceea a pus stăpânire pe mine gândul că trebuie să-mi fac testamentul. Sunt lucruri pe care vreau ca oamenii să și le amintească și trebuie să le aștern pe hârtie. Lucruri pe care vreau ca

oamenii să le uite și pe care trebuie să le ard. Trebuie să mai plantez câțiva vlăstari, chiar dacă nu voi mai trăi să-i văd crescând. Trebuie să mă asigur că vor avea grijă de câinii mei, că Ila are din ce trăi. E văduvă, locuiește în casa mare cu fiica și cu nepotul ei. Soțul fetei ei e în marina comercială și e plecat șase luni pe an. Ea depinde de mine.

E irațională certitudinea că viața mea s-a încheiat la doar șaiszeci și cinci de ani, dar de câțiva ani încoace am tot simțit pământul clătînându-mi-se sub picioare, pe axa lui lipsită de grație. Aș putea lăsa deoparte gândurile negre și să deschid pliful, dar nu o fac. Pentru moment, stă acolo, pulsând de energia aceea pe care o are orice scrisoare nedefăcută din lume.

Dar de ce nu-l deschid? La urma urmei, ce poate fi în el, și eu să nu știu? Oare amân plăcerea, sau mă tem de ce-aș putea găsi?

Poate o să găsesc o fotografie de-a mamei sau un desen de-al ei – sau poate nu. Era o vreme, cu mult timp în urmă – aveam treisprezece ani și tocmai mă apucasem de fumat – când credeam că, dacă aș avea o poză de-a ei în față, mi-aș stinge țigara în cercul ochilor ei, așa cum le-am făcut căpușelor gri și tari ce stăteau la pândă în blana câinelui meu. Aș orbi-o. Aș pune capăt vrăjii aruncate de prezența ei absentă.

Imediat după aceea, îngrozit de mine însumi, îmi luam vechea mea pușcă cu aer comprimat și trăgeam la țintă într-o sticlă sau coseam iarba înaltă din fundul grădinii ca să scap de dezgustul de a fi avut astfel de gânduri.

*

Pentru mine, a-mi face testamentul nu ar fi un eveniment atât de important cum ar fi pentru alți bărbați, mai bogați și mai de succes, care își fac griji pentru avere și proprietăți. Eu am doar câteva bunuri. Încă locuiesc în casa în care m-am născut – nu în aceeași clădire, ci în vechea atenansă de pe proprietate. Nu am părăsit niciodată locul ăsta, cu excepția celor câțiva ani pe care i-am petrecut la New Delhi cu prima mea slujbă, când am lucrat cu un englez pe nume Alick Percy-Lancaster, care, după

câștigarea independenței, a fost responsabil cu amenajarea grădinilor publice din oraș, plantarea șirurilor de copaci de-a lungul aleilor, gospodărirea pepinierelor guvernului. Aveam douăzeci de ani când am plecat și așa fi putut să-mi fac o viață acolo, dar nu am stat mult, aveam nevoie de Muntazir, de sentimentul că am colinele aproape. M-am întors acasă în 1956, când domnul Percy-Lancaster s-a hotărât să se mute în Rhodesia. Am obținut o întrevedere cu magistratul districtual și i-am spus că orașul nostru merită mai mult decât un biet departament municipal care udă parcurile și plantează bougainvillea, era nevoie de o întreagă divizie horticola, pentru tot districtul. Munca presupunea ecologie, planificare urbană, botanică, gospodărirea apelor: era o știință care avea nevoie de cineva calificat. Am luat cu mine schițe și planuri care arătau cum putea fi transformat orașul nostru într-o oază verde, plină de frumusețea copacilor, cum zonele lui periferice puteau fi transformate în cumpene ale apelor. La final, eram epuizat de propria mea locvacitate.

Magistratul districtual era un tip la prima lui numire pe post, nu cu mult mai în vârstă decât mine, nerăbdător să-și aducă și el contribuția și să schimbe lucrurile. Spre surprinderea mea, strategia persuasivă a funcționat și a fost creat un nou departament. Timp de câțiva ani buni, am fost singurul membru. Inspectorul horticola. Nu aveam pe cine să supraveghez, nu aveam nici birou, doar un pupitru într-un colț al corporației municipale, dar în fiecare dimineață prezidam ședințe la care veneau o jumătate de duzină de grădinari, scriam la mașină procese verbale pe care nu le citea nimeni, iar apoi mă plimbam prin oraș tot restul zilei, luând notițe, spunându-mi că peisagistica era o afacere lentă, anevoioasă.

Munca mea horticola m-a purtat în plantațiile de ceai din Assam și în livezile din Himachal; la un moment dat, am fost consultant la un parc de fluturi; am mai fost și consilier pe teme de ecologie într-un parc național, dar mă întorceam mereu la vechea mea slujbă de grădinar emerit dintr-un orașel neînsemnat. În vreme ce alții au depozite la termen, și bani, și

case pe care să le lase moștenitorilor lor, eu arăt spre aleile cu copaci și spun:

— Vă las toate astea.

Le arăt șirul de *Ceiba speciosa* din fața tribunalului, care înflorește roz aprins în fiecare an. Pe drumurile unde am plantat *Bauhinia*, alternând albul cu violetul, florile ca de orhidee acoperă trotuarele pline de gropi din suburbiile mici și mohorâte, metamorfozându-le săptămâni la rând. Mici stoluri de papagali și păsări bulbul vin să se hrănească cu nectarul florilor; matroane corpolente imploră băieții să se urce în copaci și să culegă bobocii pe care, mai apoi, să îi gătească ele.

Și, pentru că lumea mă crede un ciudat, n-am nici o remușcare să gonesc femeile cu bastonu-mi ridicat în aer.

— Lăsați în pace bobocii! Lăsați-i să înflorească!

Așa că ele pleacă de lângă copac, mormăind blesteme.

— Nebun bătrân, îți ia capul pentru nimic.

Îmi spun că sunt un morocănos sadea, o pacoste fără umor. Nu mă deranjează.

Asta las eu lumii, îmi zic în astfel de momente grandioase, când stau cu stiloul și hârtia în față, fără să fi scris altceva decât: „Eu, Mișkin Chand Rozario“. Las lumii copacii care umbresc orașul, care îi dau fructe și flori. La vârsta mea, am ajuns să văd vlăstarii pe care i-am plantat crescând înalți de doisprezece metri.

M-am gândit la copacii amaltas¹ și la arborii de foc² de-a lungul străzii Begum Akhtar³, un drum de lângă gară. Am tras toate sforile posibile și am trimis scrisori editorilor și guvernaților să mă asigur ca strada va avea acest nume. O femeie care a dăruit lumii pasiune și muzică toată viața ei zbuциumată, iar ei dau străzilor doar nume de politicieni. După aceea, am plantat *Delonix Regia* și *Cassia Fistula* pe toată lungimea străzii ei – ceva

1. Denumit și „copacul ploaie de aur“.

2. *Delonix regia*, „copacul flacără“, „copacul flamboaiant“.

3. Akhtari Bai Faizabadi (1914–1974), cunoscută și ca Begum Akhtar, faimoasă cântăreață de muzică tradițională.